क्षेत्र करीव अङ्गार चर्मन् सहस्र युवति पदादि पद्मति अघर्षन् दक्षिणा भत विषय श्रोत्र" पा०म० ।

भिक्षापात्र न० भिक्षाहरणार्थं पात्रम् शा०त० । १भिक्षाया आहरणार्थे पात्रे भिक्षुशब्दे दृश्यम् । २भिक्षादानसंप्रदाने ब्रह्मचार्यादौ भिक्षाशब्दे दृश्यम् । [२पैशुन्ये हारा०।

भिक्षाशित्व न० भिक्षाशिनो भावः त्व । १भिक्षाशिनोभावे

भिक्षाशिन् त्रि० भिक्षालब्धमश्नाति अश-णिनि । भिक्षालब्धोपजीविनि । "भिक्षाशी विचरेत् ग्रामम्" स्मृतिः ।

भिक्षु त्रि०भिक्ष-उनु । १भिक्षाकारके २चतुर्थाश्रमे पु० ३तद्वति च । तदाश्रमे अधिकारिणश्च आश्रमशब्दे उक्ताः । तद्धर्माः नि० सि० उक्ता यथा

"अथ यतिधर्मा. प्रातरुत्थाय ब्रह्मणस्पते इति जपित्वा दण्डादीनि मृदश्च निधाय मूत्रपुरीषयोर्दक्षिणचतुर्गुणं शौचं कृत्वाचम्य पर्वहादशीवर्जं प्रणवेन दन्तधावनं कृत्वा तेनैव मृदा बहिःकटिं प्रक्षाल्य जलतर्पणवर्जं स्नात्वा पुनर्जङ्घे प्रक्षाल्य वस्त्रादीनि गृहीत्वा मार्जनान्तं कृत्वा केशवादिनमोन्तनामभिस्तर्पयित्वा ओं भूस्तर्पयामीत्यादि व्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्मर्हर्जनस्तर्पयामीति तर्पयेत् । "ओं भूः स्वाहेति स्वाहाशब्दान्तैः स्वधाशब्दान्तैश्चैभिरेव पुनस्तर्पयेदिति केचित् । ततः व्याहृत्याञ्जलिना प्रणवेन जलमादाय व्याहृतिभिरुक्त्वा गायत्र्या त्रिः क्षिप्त्वा गायत्रीं जपेत् । उदिते सूर्ये प्रणवेन व्याहृतिभिर्वार्घ्यं त्रिर्दत्त्वा मित्रस्य चर्षणीत्यादौः पूर्वोक्तसौरीभिरिदं विष्णुस्त्रिर्देवो ब्रह्मजज्ञानमिति चोपस्थाय सर्वभूतेभ्यो नम इति प्रदक्षिणमावर्त्तते ततो नत्वा "आदित्याय विद्महे सहस्राक्षाय धीमहि । तन्नः सूर्यः प्रचोदयादिति" त्रिर्जपेत् । एवं त्रिकालं विष्णुपूजां ब्रह्मयज्ञञ्च कुर्यात् । अथ भिक्षा । विधूमे सन्नसुसले व्यङ्गारे भुक्तवज्जने । काले पराह्णभूयिष्ठे नित्यं भिक्षां यतिश्चरेत्" इत्युक्ते काले उदयमिति चतसृभिरादित्यसूक्तैरुपस्थाय तेनैवेत्यं ध्यात्वा आकृष्णेनेति प्रदक्षिणं कृत्वा ये ते पन्थान इति जप्त्वा "योऽसौ विष्णुराख्य आदित्ये पुरुषोऽन्तर्हृदि स्थितः । सोऽहं नारायणोदेव इति ध्यात्वा प्रणम्य तम्" । त्रिदण्डं दक्षिणे हस्ते ततः सन्न्यास्य वाङ्मयी । पात्रं वामकरे धृत्वा क्षेमयद्दक्षिणेन त्विति" बोधायनोक्तदिशा त्रीन् पञ्च सप्त वा गृहान् गत्वा भवत्पूर्वं भिक्षां याचित्वा "पूर्णमसि पूर्णं मे भूया" इत्यनन्तरमुपरिष्टात् मोक्षं ओं भूः स्वाहा नम इत्यादिस्थ रक्षमरतः व्याहृतिभिः स्वर्यादिदेवेभ्यो भूतेभ्यश्च भूमौ क्षिप्त्वा भुक्त्वा प्रणवेन षोडश प्राणायामान् कुर्यादिति संक्षेपः । गौतमव्याख्यायां भृगुः । "यतिश्चरेत् जलं दत्त्वा भैक्ष्यं दद्यात् पुनर्जलम् । भैक्ष्यं पर्वतमात्रं स्यात् तज्जलं वा नरोदकम्" । अत्र सर्वत्र मूलं माधवाचार्यकृतपरासरभाष्यार्थसारादौ ज्ञेयम् । कल्पः "एकरात्रं वसेद्ग्रामे नगरे पञ्चरात्रकम् । वर्षाभ्योऽन्यत्र वर्षाश्च मासांस्तु चतुरो वसेत्" । जाबालश्रुतौ "शून्यागारे देवगृहदेवकुटीवल्मीकवृक्षमूलकुलालशालाग्निहोत्रगृहनदीपुलिनगिरिकुहरनिर्झरस्थण्डिलेष्वनिकेतनः" इति । नारदे "अष्टौ मासान् विहारः स्याद् यतीनां संयतात्मनाम् । एकत्र चतुरोमासान् वार्षिकान्निवसेत् पुनः । अविक्षुब्धविहारानां विहारस्तु न विद्यते" । अत्रिः "भिक्षाटनं जपं स्नानं ध्यानं शौचं सुरार्चनम् । कर्त्तव्यानि यतेनित्यं सर्वथा मृदपद्मवत् । मद्यकं गुडवस्त्रञ्च स्त्रीकथां लौल्यमेव च । दिवास्वापञ्च यानञ्च यतीनां पतनानि षट् । आसनं पात्रलोभञ्च सङ्घयः शिष्यसंग्रहः । दिवास्वापो दयालस्यो यतेर्बन्धकराणि षट् । दक्षः "नाध्येतव्यं न वक्तव्यं न श्रोतव्यं कथञ्चन । यतिपात्राणि मृद्वेणुदार्वलाबूमयानि च" । मदनरत्ने अत्रिः "पित्रर्थं कल्पितं पूर्वमन्नं देवादिकारणात् । वर्जयेत् तादृशीं भिक्षां परबाधाकरीं तथा" । दक्षस्मृतिः "न तीर्थवासी नित्यं स्यान्नोपवासपरो यतिः । न चाध्ययनशीलः स्यान्न व्याख्यानपरो भवेत्" । एतदेदार्थभिन्नपरम् । अत्रिः "स्नानं सुरार्चनं ध्यानं प्राणायामो जपिस्तुतिः भिक्षाटनं जपः सन्ध्या त्यागः कर्मफलस्य च" । एते धर्मा मिताः प्रायेणोक्तास्तद्वाक्यान्नाश्रमशब्दे दृश्यम् । ४बुद्धभेदे जटा० ५आवणीशुपे राजनि० । ६कोकिलाक्षे भावप्र० ७उपनिषद्भेदे च ।

भिक्षुक पु० भिक्ष-उक । भिक्षोपजीविनि । "ब्रह्मचारी यतिश्चैव विद्यार्थी गुरुपोषकः । अध्वगः क्षीणवृत्तिश्च षडेते भिक्षुकाः स्मृताः" अत्रिणा पारिभाषिकादर्थिताः । तत्र समूहे खण्डिकादि० ठञ् । भैक्षुक तत्समुदाये न० । कदारा० कर्म०वा परनिपातः । विप्राभिक्षुकः भिक्षुकविप्र इत्यादि । [उप०स० । क्षीरे हेमच०।

भिक्षुसंघाटी स्त्री भिक्षुं संघटते प्राप्नोति सम्+घट-घञ्

भिक्षुसूत्र न० भिक्षोः तदाश्रमविहितधर्मस्य ज्ञापकं सूत्रम् शा०त० । आश्रमते ब्रह्मसूत्रे शारीरकसूत्रे ।